

GERRIT JORDENS, RADENCOMMUNIST

(1877-1957)

IGOR CORNELISSEN

Bijvangst

Met de dood van de journalist Cajo Brendel in 2007 ging de laatste Nederlandse radencommunist heen. Met zijn blad *Daad en Gedachte* had hij tien jaar daarvoor al moeten stoppen wegens gebrek aan belangstelling en medewerking.

Ik heb de radencommunisten altijd een van de meest interessante groepen gevonden ter linkerzijde. Ze waren binnen de communistische beweging de eersten die met fundamentele kritiek kwamen op de Sovjet Unie. Met zijn *Open brief aan partijgenoot Lenin* opende Herman Gorter in 1921 de aanval. Lenin antwoordde met *De linkse stroming, een kinderziekte van het communisme*. Destijds veelgelezen brochures. Kort daarop waren ze geen kameraden meer. Gorter en zijn vrienden beschouwden de Sovjet Unie als een dictatuur waarin de arbeiders niets te zeggen hadden. Gorter en zijn weinige volgelingen werden tegenstanders van partijvorming en in het werken met vakbewegingen zagen ze geen nut meer. De arbeiders moesten het zelf doen en arbeidersraden vormen. De Gorterianen en de anarchisten leken elkaar hier en daar te raken, maar de eersten bleven zich beroepen op Marx.

De politicus en essayist Jacques de Kadet, die ik nog altijd graag lees omdat hij niet alleen boeiend schrijft maar ook op papier rake klappen uitdeelt, kreeg in zijn communistentijd met de radencommunisten te maken. Wat hij over hen schrijft is soms vermakelijk, maar wel een beetje oneerlijk. Gorter blijft voor hem, als spreker en dichter, een stralender ster, maar diens volgelingen is vooral falderappes. Afgezien van enkele 'fatsoenlijke figuren' waren het lompenproletariërs, parasieten, marktscharrelaars en bij gelegenheid

ook nog inbrekers. Geen wonder dus dat de radencommunisten hun invloed beperkt zagen tot een kleine groep volgelingen. Maar onder die volgelingen, sympathisanten van het radencommunisme, waren toch ook de sterrenkundige prof. Anton Pannekoek, de hispanist G. J. Geers, de beeldhouwster Gretha van Amstel, de historicus Ben Sijes, de psychiater prof. Frits Grewel, de jurist prof. Johan Valkhoff en Bernard Verduin, de eerste die in Amsterdam neonverlichting aan de man bracht. En dan niet in de laatste plaats, of in de eerste wat internationale bekendheid betreft: Marinus van der Lubbe, de arbeider die de Rijksdag in brand stak. Een verhaal apart waarover Nico Jassies een uitstekend boekje schreef.

Ik stuitte bij mijn zoektocht naar de goudvinken van de linkse beweging op ir. Gerrit D. Jordens die als socialist begon en als radencommunist eindigde. Weinigen zullen zijn naam kennen. Hij werd een man achter de schermen. Toen ik zijn levensloop probeerde te ontrafelen, kwam ik niet ver. Over zijn persoonlijk leven vond ik in de archieven niets en in Zwolle waar hij in 1957 overleed, leefden geen mensen meer die hem hadden gekend. De man moest buiten zijn werk toch hobby's hebben gehad? Lid van een schaakclub? Filatelist? Kenner van paddestoelen of boktorren? Nergens een spoor van sociaal leven.

Gerrit David Jordens stamde uit een voornaam familie die de achternaam ook wel als Iordens spelde. Hij was niet de enige student aan de TH in Delft die rondom 1900 door de socialistische ideeën werd aangetrokken. Hij sloot zich aan bij de SDAP en is in Rijswijk een van de weinige leden. Zoals destijds ge-

bruikelijk is hij actief in de coöperatieve beweging. De Coöp. Melkvereniging vindt in hem een nauwkeurige penningmeester. De vereniging levert volle, zoete melk voor f 0,08 per liter, karnemelk en taptemelk ('voor zover de voorraad strekt') voor f 0,04 per liter. Er wordt verder geprobeerd winst te maken met de verkoop van plombeerloodjes voor de verzegeling van zakken, manden, kisten, flessen, kranen en doosjes. Een derde van de winst is bestemd voor de arbeidersbeweging, maar eind november 1908 moet Jordens noteren dat over het algemeen de winst niet groot is. Een jaar ervoor vond er een openbare vergadering plaats van de SDAP ten huize van Jordens. Dat was bij gebrek aan betere lokaliteit. Jordens woonde ruim en de ineenlopende vertrekken waren geheel gevuld met belangstellenden. De spreker was J. A. Bergmeijer uit Dordrecht, de latere schoonvader van SDAP-voorzitter Koos Vorrink.

Als in 1909 de SDAP scheurt, kiest Jordens de kant van de marxisten. In 1910, Jordens is dan verhuisd naar Zwolle, telt de Sociaal Democratische Partij van de afgescheidenen in die provinciehoofdstad, veertien leden. Het jaar erop zijn er nog elf over. Jordens heeft geld, veel geld. Er wordt, blijkt uit de bewaard gebleven correspondentie, herhaaldelijk een beroep op hem gedaan. Het gaat nu niet meer om de centen en de kwartjes uit de tijd van de melkcoöperatie maar om gulden. David Wijnkoop, een van de aanvoerders van de marxisten, heeft in de zomer van 1912 rust nodig. Hij is overwerkt. Jordens maakt 25 gulden over als vakantiebijdrage. Hij mag dan veel geld hebben, slordig springt hij er niet mee om. Hij is penningmeester van de drukkerij van de partij en heel precies. Hij ontdekt in een afrekening een fout: het is niet f 1,45 maar f 1,55.

Als de drukkerij van de SDP aan vernieuwing toe is, blijken er meerdere kapitaalcrachtige leden te zijn die een bijdrage geven ter bevordering van de revolutie. Jordens komt meermalen bijspringen met voor die tijd enorme bedragen: vijftiendertighonderd

gulden en duizend gulden en nog eens met een lering van ruim zeshonderd gulden. Hij lijkt de belangrijkste geldschietster voor de drukkerij van de partij en de verhuizing van de krant naar Amstel 85 waar de vader van Gerard en Karel van het Reve een ijverige redacteur/verslaggever is. Niet alleen de partij klopte met regelmaat bij hem aan. Dat hij veel geld had, zal wel in ruimere kring bekend zijn geworden. Uit Almelo kwam van J. Doornbusch, de grootvader (van moeders kant) van Gerard en Karel van het Reve, een schreeuw om hulp. De man was werkloos en wilde een zaadhandel beginnen. De banken wilden hem niet lenen. Partijgenoot Jordens kreeg het beleeft, maar ook dringende verzoek om honderd gulden over te maken.

Hoe kwam Jordens aan dat geld? Wat voor leven leidde hij?

Een kleinzoon van de ingenieur, Ruud Jordens, vertelde mij over het leven van zijn grootvader. Het zijn de bijzonderheden die men zelden in archieven vindt.

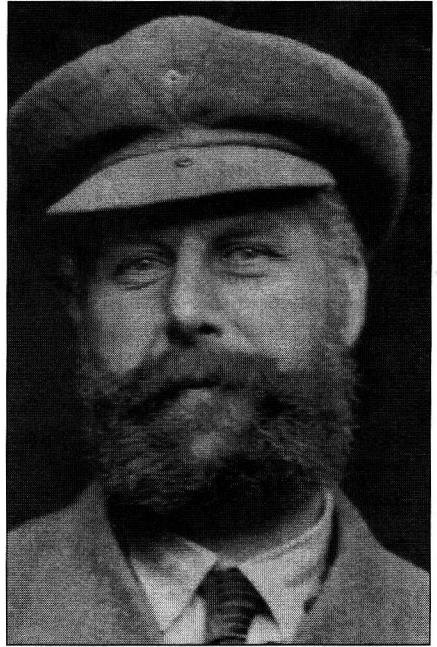
Gerrit David Jordens had veel geld van zijn vader geërfd. Zoveel, dat hij eigenlijk als werktuigbouwkundig ingenieur nauwelijks actief is geweest. Hij had als vrijwilliger wel eens melk rondgebracht en had op een stoomlocomotief gezeten, maar echt gewerkt had hij nauwelijks. Gerrits vader had een verzekeringsmaatschappij opgericht en het geld dat binnenkwam was belegd in aandelen. Weliswaar was veel verloren gegaan (Russische spoorwegaandelen) door de bolsjewistische staatsgreep van 1917 onder leiding van Lenin en Trotski, maar er bleef genoeg over om zeer ruim van te leven. De Zwolse communist kon rustig gaan rentenieren en zo de revolutie uitdragen.

Jordens had het in de SDP, waar Wijnkoop, Willem van Ravesteyn en Jan Ceton lange jaren de dienst uitmaakten, niet uitgehouden. Hij sympathiseerde met Gorter en werd in september 1921 geroyeerd. Zijn vele financiële gaven hadden dat niet kunnen verhinderen. Van Ravesteyn had al eens over Henriette Roland Holst, een andere goudvink, geschreven dat 'dat mensch' alleen

maar wat was vanwege haar geld. Dat er in het archiefje dat van Gerrit Jordens in Amsterdam op het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis wordt bewaard alleen maar stukken over politiek en geldzaken voorkomen, is niet verwonderlijk. Het sociale leven van Jordens was afwezig omdat hij door een ernstige gewrichtsreuma sinds omstreeks 1930 aan bed was gekluisterd. Zijn kleinzoon heeft hem alleen maar als bedlegerige meegemaakt. Met veel hulp kon hij korte tijd op de rand van het bed zitten. Het zetten van zijn handtekening kostte hem grote moeite. Hij bleef lezen en boeken kopen. En naar de radio luisteren. In zijn tijd was er in Nederland nog geen televisie. Een enkele geestverwant kwam hem bezoeken. Hij las niet alleen politieke boeken. Hij had veel literatuur over natuur- en scheikunde, filosofie, geografie en architectuur. Wellicht kwam het door zijn ziekte dat hij geïnteresseerd raakte in homeopathie. Hij gebruikte niet alleen homeopathische medicijnen, maar had zich ook handboeken en standaardwerken over deze geneeswijze aangeschaft. Voor vrienden en kennissen werd hij op dat terrein zelfs een vraagbaak.

Met de zeilboot, een schitterende boeier, die aangemeerd lag achter zijn huis aan het Zwolse Van Nahuijsplein nr. 13 kon hij er echter niet meer op uit. Hij had niet alleen veel boeken over schilderkunst, maar kocht ook werk van de etsers en tekenaar Jan Boon; de Zwolse schilder Gerrit Bomhof werd door hem met aankopen gesteund.

Op het Van Nahuijsplein werden tijdens de bezetting verschillende huizen door de Duitsers gevorderd. In een van de panden, schuin tegenover Jordens woning, zetelde de gevreesde *Sicherheidsdienst*. Nummer dertien werd wel geïnspecteerd, maar bleef gespaard: het huis had maar één toilet, er was een noodtrap en de muren waren nog niet afgewerkt. Na de dood van zijn vrouw, woonden er permanent twee verpleegsters bij hem in. Hij heeft ze goed bedacht met een legaat van een ton. Ze waren nogal streng in de christelijke leer; er werd door hen veel gebeden en

aan bijbellezing gedaan. Gerrit Jordens liet het maar over zich heen gaan.

Wat hem tot aan zijn dood bleef bezighouden was de waarde- en meerwaardeleer van Karl Marx. Hij had er, vertelt zijn kleinzoon, *Das Kapital* op stukgelezen. Klopte die theorie nu wel? Hij heeft er drie dikke geschriften vol met berekeningen over nagelaten. Of iemand die op het IISG ooit heeft bestudeerd is niet duidelijk. Het is aan Ben Sijes te danken dat deze studie met andere geschriften van Jordens op het IISG terecht kwamen.

Gerrit David Jordens overleed na een, zoals de advertentie in *Het Vrije Volk* meldde, langdurig en zeer moedig gedragen lijden op 3 april 1957, zeventig jaar oud. Hij ligt begraven op de begraafplaats Bergklooster in Zwolle.

Er waren, herinnert zijn kleinzoon zich, weinig mensen bij de ter aarde bestelling.

Met dank aan Ruud Jordens, Wageningen.